

Atbildīgs tekstilizstrādājumu patēriņš

Gunda Katrīna Vovere

No 1. jūlija stājās spēkā Dabas resursu nodokļa (DRN) likuma grozījumi, kuri paredz, ka turpmāk par katru tirgū palaisto tekstilizstrādājuma kilogramu būs piemērojams nodoklis 0,50 eiro apmērā, kas no nāks valsts budžetā. Savukārt otra iespēja uzņēmējiem, lai nebūtu jāmaksā šis nodoklis, ir noslēgt līgumu ar kādu no tekstila atkritumu apsaimniekotājiem. Tādā gadījumā tekstila ražotājam vai tirgotājam būtu jāsedz izmaksas, kas saistītas ar tekstila apsaimniekošanu – konteineru iegāde, tukšošana, tekstila šķirošana un novirzīšana atkārtotai lietošanai, labdarībai un pārstrādei u. c. Kā šie likuma grozījumi ietekmēs patērētājus?

Šīs izmaiņas paredzētas, lai uzņēmumiem, kas ir saistīti ar importētu tekstilizstrādājumu tirgošanu vai tos ražo, liktu uzņemties atbildību par savu produktu pilnu dzīves ciklu no ražošanas līdz utilizācijai. Atbildīgs tekstilizstrādājumu patēriņš ir nepieciešams, lai samazinātu radīto atkritumu ietekmi uz vidi. Katru gadu pasaulē tekstils tiek ražots arvien vairāk, kas veicina milzīgu daudzumu šo izstrādājumu radīto atkritumu.

Valsts vides dienests skaidro, ka dabas resursu nodoklis tekstilizstrādājumiem 0,50 eiro apmērā par vienu kilogramu kalpos kā instruments, lai motivētu ražotājus iesaistīties apsaimniekošanas sistēmas īstenošanā.

Cik maksās patērētājs?

Iedzīvotājus visvairāk satrauc, ka šī nodokļa piemērošana uzņēmumiem sekmēs apģērbu cenu pieaugumu. «Zaļā josta» ir viens no uzņēmumiem, kas nodrošina ražotāju atbildības sistēmas darbību. Uzņēmuma pārstāvis Mārtiņš Eglīte skaidro, ka viņu pakalpojumu tarifi ir krietni zemāki nekā valsts likme, vidēji pat četras reizes. Tad aptuveni, lai rastu izpratni par gaidāmo cenu sadārdzinājumu, viņš min piemēru, ka, maksājot nodokli par džinsa biksēm, tie būtu 25 centi, bet, maksājot viņiem, tie būtu tikai seši centi.

Secinot var teikt, ka lietoto preču veikalos cenas tiešām pieaugs, bet ne būtiski. Lielākas izmaiņas skars lietoto preču veikalu sortimentu – šajos veikalos varētu samazināties importēto lietoto apģērbu klāsts.

Kur nonāk «CleanR» savāktais tekstils un kas ar to tiek darīts?

Savāktais tekstils tiek nogādāts šķirošanas centrā Tukumā. Tur to sašķiro vismaz 30 frakcijās – atbilstoši veidam, materiālam, kvalitātei un citiem faktoriem. Pēc tam jau tiek meklētas iespējas tam nokārt atkārtotā aprītē.

Kvalitatīvais apģērbs, apavi un mājas tekstils tiek novirzīts atkārtotai lietošanai pasaules attīstības

valstīs. Tāpat sadarbojamies ar labdarības biedrību «Taureņa efekts», kur labākais apģērbs pēc pieprasījuma tiek novirzīts bērnu namiem.

Pārējiem tekstilizstrādājumiem pēc iespējas tiek meklētas pārstrādes iespējas. Šobrīd tās visā pasaulē ir visai mazattīstītas un pieejamas vien dažiem materiālu veidiem. Tās iespējams nodrošināt dabiskām šķiedrām, piemēram, kokvilnai. No tās iespējams ražot, piemēram, industriālās lupatiņas. Dažādi materiālu veidi var tikt izmantoti kā izejviela mīksto mēbeļu pildīšanai.

Sarežģītāk ir tekstilam ar sintētiskajām šķiedrām, kā arī bojātiem, netīriem, slapjiem apģērbiem – tiem pārstrādes iespējas ir ļoti ierobežotas, jo šķiedras ir pārāk dažādas vai arī jau ir bojātas. Tāpēc šādam apģērbam pagaidām atgriezties aprītē iespējas ir visai mazas.

Atbildīgs patēriņš un ražošana – piemēri, kā pārstrādāt tekstilu

Iespēju ir daudz, tikai jāatver prāts radošam domu lidojumam, un varam kļūt zaļāki, pārstrādājot visdažādākos tekstila materiālus jaunos produktos. Tie ir ne tikai jauni apģērbi no pārstrādātiem materiāliem, tie var būt dizaina priekšmeti, mēbeles un citi ikdienā plaši lietojami produkti.

Ļoti unikālu un ekskluzīvu veidu, kā izmantot tekstila atkritumus, ir izdomājusi kāda dizainere no Francijas. Viņa ir izveidojusi uzņēmumu «FabBRICK», kurā smalki sasmalcina audumus, tad tos liek veidnēs un apstrādā, veidojot ķieģelīm līdzīgu formu. Izveidotos klučus arhitektūras dizainere izmanto, veidojot gan akcenta sienas telpās, gan mēbeles, lampu statīvus, kafijas galdiņu «kājas» un daudz ko citu.

Apvienotajā Karalistē bāzētais uzņēmums «Gen Phoenix» pārstrādā ādas pārpalikumus, kas citādi nonāktu atkritumu poligonos. Pēc uzņēmuma īpašās apstrādes tiek iegūts jauns ādas materiāls, kuru plaši izmanto gan auto un lidmašīnu sēdvietu izgatavošanā, gan dizaineru apavu un somiņu ražošanā.

Savukārt Amerikā uzņēmums «Suga Yoga Mat» ražo jogas paklājus no pārstrādātiem hidrotērpiem.

TEKSTILA ATKRITUMI: STATISTIKA UN FAKTI

- Latvijā vidēji gadā tiek ievesti vairāk nekā 30 tūkstoši tonnu dažādu veidu apģērba, apavu un mājas tekstila;
- No šī daudzuma vidēji 14 600 tonnas gadā ir citu valstu lietotais apģērbs;
- Lietotā tekstila apjoms, kas no Latvijas eksportēts uz citām valstīm, ir apmēram 10,7 tonnas (2022. gadā);
- No kopējā Latvijā apglabātā atkritumu apjoma aptuveni 4 % veido tekstilizstrādājumi;
- Tekstilrūpniecībā tiek izmantots daudz ūdens, turklāt kokvilnas un citu izejvielu audzēšanai nepieciešamas lielas zemes platības. Saskaņā ar aplēsēm viena kokvilnas T-krekla izgatavošanai tiek iztērēti 2700 litri saldūdens – viena cilvēka ūdens patēriņš 2,5 gadu garumā;
- 2020. gadā tekstila patēriņš radīja trešo augstāko ūdens degradācijas un zemes izmantošanas līmeni, salīdzinot ar citām patēriņa grupām;
- Tiek lēsts, ka tekstilrūpniecības nozare, krāsojot un apstrādājot tekstilizstrādājumus, rada aptuveni 20 % no pasaules tīrā ūdens piesārņojuma;
- Sintētisko izstrādājumu mazgāšanas dēļ okeānu dzelmē ir uzkrājušās vairāk nekā 14 tonnas mikroplastmasas;
- Modes nozare rada 10 % no globālajām oglekļa emisijām – vairāk nekā starptautiskie lidojumi un jūras transporta pārvadājumi kopā.

Fakti iegūti un apkopoti no Centrālās statistikas pārvaldes, «Zaļā Biedrība» pētījuma, Eiropas Parlamenta mājaslapas.

Kur likt tekstilu, kuru nevar nodot konteineros?

- Audumu atgriezumus vai apģērbus ar caurumiem vai citiem bojājumiem var izmantot arī citiem mērķiem, piemēram, pārveidot, pārsūt, izgatavojot ko jaunu.
- Nevajadzīgie tekstilizstrādājumi, piemēram, segas vai palagi, kas ir bojāti, var noderēt dzīvnieku patversmēs.
- Tekstilu, kas ir bijis saskarsmē ar spēcīgu ķīmiju, piemēram, motoreļļu un citām vielām, kā arī mitru un pelējušu apģērbus jāizmet sadzīves atkritumu konteinerā.

EKSPERTA VIEDOKLIS

Šūšanas uzņēmuma SIA «Nemo» valdes priekšsēdētāja Inga Zemdega-Grāpe:

«Tekstilatkritumu problēma ir ļoti būtisks jautājums, kas visai sabiedrībai būtu jārisina. Ne mazāk būtiski ir to risināt pēc būtības un nemaldināt sevi ar viltus pasākumiem, kas radīs ticību, ka problēma tiek risināta, bet pēc gadiem mūsu bērni konstatēs, ka mēs esam tikai skaisti runājuši, bet problēma atstāta nākamajai paaudzei.

Diemžēl par tapušo regulējumu neko daudz laba nevaru pateikt. Tas vairāk maldina sabiedrību, nekā rod risinājumu. Un konkrēti – jā, par katru kilogramu, ko ražotājs saražo, būs jāmaksā papildu nodoklis. Visi ražotāji, protams, noslēgs līgumus, un «Nemo» jau ir noslēdzis līgumu ar kādu no lielajiem atkritumu apsaimniekotājiem – «Zaļo punktu» vai «Zaļo jostu» – un maksās apmēram 0,12–0,13 eiro par kilogramu.

Protams, katra žakete turpmāk maksās apmēram 0,25 eiro dārgāk un katrs mētelis aptuveni 0,4 eiro dārgāk arī pircējam. Samaksājot šo maksu apsaimniekotājiem, tie izvietos konteinerus, šķiros un vērtīgākos pārdos «second hand» (red. piezīme lietoto apģērbus) veikalos Latvijā vai nabadzīgākās valstīs.

Ir dati, kas liecina, ka nodotā tekstila daudzums palielinās, un tas ir labi. Bet – pievērsiet uzmanību! Tas palielinājās pirms nodokļa ieviešanas! Ir iemesls tam – vairāk izvietoto konteineru, ērtāka nodošana. Man, kā indivīdam, kas visu apzinīgo mūžu ir nodevis savus nelietotos apģērbus «Otrā elpa» vai tajos pašos konteineros, nekas nemainīsies. Vai tieši šie 0,12–0,13 centi atkritumu apsaimniekotājiem bija vajadzīgi, lai veiktu šo funkciju kaut kā labāk, nemāku teikt. Manuprāt, tas ir daudz, jo runa jau ir par tonnu desmitiem un simtiem, kas, pareizīnāt ar nodokli, būs pietiekami liela nauda, kas tiks atkritumu apsaimniekotājiem. Manuprāt, pelnīt ir labi un to vajag darīt, bet vai ar papildu nodokļa palīdzību? Man tas nav gluži pieņemami.

Bet vēl vairāk jautājumu man rodas tad, ja šī nodokļa nosaukumā ievērt «ražotāja atbildība». Tam es pilnībā nepiekrītu. Šis ir un paliek tekstilatkritumu savākšanas nodoklis, un ar ražotāju tam saistības nav nekādas. Parastajam lasītājam nav zināmas nianšes, ka ražotājs nelemj nedz to, ko ražot, nedz cik, nedz no kāda materiāla, nedz arī – cik materiāla tiks izmests miskastē. To lemj zīmola īpašnieks, bieži pasūtītājs no ārvalstīm. Vēl jo vairāk, iedzīvotājiem nav nojausmas, ka šis nodoklis nemaz nerisina jautājumus par ražotāja tekstilatkritumu apsaimniekošanu. Un, proti, piegriežot apģērbus, paliek pāri aptuveni 10–20 % no auduma. Šie paši apsaimniekotāji, lai atbrauktu uz Latgali ar kravas mašīnu pēc sašķirotiem tekstilatkritumiem, prasa no ražotāja vēl gandrīz 600 eiro par braucienu. Attiecīgi, Latgales ražotājs, maksājot šo jauno nodokli, tā vai tā paliks ar saviem tekstilatkritumiem bez apkalpošanas.

Un trešais «bet». Ja distancējamies un uzdodam jautājumu pēc būtības – kā samazināt tekstilatkritumus Eiropā, atbilde būs – pirmkārt, mazāk pirkt, tai skaitā mazināt modes mārketinga ietekmi uz iedzīvotājiem, un otrkārt, bet vissvarīgāk – mazāk ievest lētos apģērbus no trešajām valstīm. Ieviešanas samazināšanu var risināt ar ievedmuitas palielināšanu, kā to tikko izdarīja ar Ķīnas elektroauto. Runa nav tikai par Ķīnu, bet jebkuru lēta darbaspēka valsti, kas dempingo un faktiski ir degradējusi Eiropas pašmāju apģērbus ražošanu. Latvijā ražotie apģērbi ir dārgāki par lēto ātro modi, padarot mūsu centienus ražot kvalitatīvi, mazās partijās un maksājot šuvējām pieklājīgas algas, par neiespējamām. Arī importētāji maksās šo dabas resursu nodokli, taču tikai tādu pašu kā Latvijas ražotāji. Tas nav adekvāti, ņemot vērā milzīgo ievestā apģērba īpatsvaru.»

«Projektu finansē Mediju atbalsta fonds no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem». «Par projekta raksta «Atbildīgs tekstilizstrādājumu patēriņš» saturu atbild SIA «Vietējā»».

MAF
Mediju atbalsta fonds